

ДИЗАЙН, ДИЗАЙН-ОСВІТА

Бондаренко І.В., канд. архітектури, доцент
кафедри Інтер'єр та обладнання

Ігнат'єва А., студентка магістратури

Харківська державна академія
дизайну і мистецтв

ВИЗНАЧНІ ОЗНАКИ СТИЛІСТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В СУЧАСНІЙ ПРОЕКТНІЙ КУЛЬТУРІ

Анотація. В статті аналізуються дослідження сучасних теоретиків постмодернізму. Виділяються характерні ознаки цієї стилістики, що є визначальними в процесі проектування об'єктів середовищного дизайну.

Ключові слова: постмодернізм, дизайн, контекстуалізм, полістилістичність, іронія.

Аннотация. Бондаренко И.В. Игнат'єва А. Признаки, определяющие стилистику постмодернизма в современной проектной культуре. В статье анализируются исследования современных теоретиков постмодернизма. Выделяются характерные признаки этой стилистики, которые являются определяющими в процессе проектирования объектов средового дизайна.

Ключевые слова: постмодернизм, дизайн, контекстуализм, полистилистика, ирония.

Annotation. Bondarenko I.V. Ignat'eva A. Features that define the style of postmodern culture in modern design. In the article the research of modern theorists of postmodernism. Stand the characteristics of this style that define the process of designing of objects environmental design.

Keywords: postmodernism, design, kontekstualizm, polistilistika, irony.

Постановка проблеми. Художнім феноменом межі ХХ-ХХІ століть стало розмаїття стилістичних течій, суперечливих тенденцій, шукань і експериментів. Багато в чому це було викликано ускладненням самого світу, змінами ідеології, міжособистісних відносин і системи цінностей. В результаті концептуально іншим стає і предметно-просторове середовище, що оточує людей і є продуктом їх проектної діяльності. Плюралізм стилістичних течій і естетичних поглядів знайшов вираження в постмодернізмі як художньому напрямі [1].

Проте, варто зазначити, що у вітчизняному мистецтвознавстві значний час була присутня негативна оцінка постмодернізму як кризового етапу культури. Це позначилося і на практиці середовищного дизайну у нашій країні. Прагнучи втілити в реальність об'єкти і середовищні комплекси, зовні схожі на твори постмодернізму, дуже часто народжувалися продукти еkleктизму, створені на основі використання окремих проектних прийомів, без розуміння глибинних позитивних світоглядних і проектних установок нового стилю. Тому дослідження у сфері сучасних проектних підходів стилістики постмодернізму дозволять узагальнити необхідну теоретичну базу для вироблення ґрунтовної методики проектного процесу.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідниками постмодернізму як явища сучасності є такі вчені як Ж.Дерріда, Ж.-Ф. Ліотар, Ж. Бодрийяр, І. Гасан, У. Еско та інші. В архітектурній проектній практиці це питання висвітлювали архітектори і теоретики Р. Стерн, Ч. Дженкс, Р. Вентурі, П. Голдбергер.

Проблемі визначення місця дизайну та його особливих ознак, як важливої складової проектної культури постмодернізму, присвячені роботи А. Іконнікова, Л. Стародубцевої [5], Н. Барсукової [1], Р. Студницького [6], А. Краснобородкіної [4], І. Добриціної [3]. Але слід відзначити, що кожна робота подає індивідуальне авторське бачення переліку певних характеристик стилістики постмодернізму, серед яких ґрунтовно представлена інтерпретація цих складових в архітектурознавчому сенсі.

Мета. Тому для систематизації об'єктів середовищного дизайну є важливим виділити головні ознаки стилістики постмодернізму, які дозволять певним чином аналізувати та класифікувати сучасні об'єкти.

Виклад основного матеріалу. Постмодернізм – складне і неоднорідне явище, що виникло в західноєвропейській культурі останньої чверті ХХ століття. Перші ідеї постмодерністського спрямування актуалізувалися в кінці 60-х років і були пов'язані з критичною рефлексією соціокультурних і філософських контекстів сучасної цивілізації. У буквальному сенсі термін «постмодернізм» визначає те, що слідує за сучасною епохою, за модернізмом, і пов'язане з осмисленням стильових змін в художній культурі. Але тільки в 80-х роках термін «постмодернізм» укорінюється і набуває статусу загальноживаного поняття.

Так Л. Стародубцева в монографії «Архітектура постмодернізму» зазначає, що «постмодерн – не так

мистецтво, як тип мислення» [5, с. 20]. Так наприклад, найбільш суттєвою філософською відмінністю постмодернізму є перехід з позицій класичного антропоцентричного гуманізму на платформу сучасного універсального гуманізму, що своєю екологічною направленістю обіймає все живе – людство, природу, всесвіт. Постмодернізм заперечує всі форми уніфікації та тоталітаризації, вступаючи на шлях різноманіття, багатозначності. Постмодерністські тенденції – толерантність до різних світоглядів, визнання складності людської свідомості витісняють механічні припущення модерністичного світогляду [1, ст.34]. Адже саме в архітектурі раніш за все і в найбільш наглядній формі проявилися недоліки модернізму, пов'язані зі стандартизацією середовища існування, що створювала відчуття зневіри, дискомфорту монотонності міського середовища [1, ст.40].

Як зазначає Р. Студницький, постмодернізм став стилем-реакцією на модернізм, його можна порівняти з маньєризмом, що прийшов після Ренесансу. Про це заявили архітектори – викладачі вищих навчальних закладів (Ч.Дженкс, Р.Вентурі, Р.Арад), що слідували за розвитком загальносвітових тенденцій художньої культури та прагнули теоретично обґрунтувати появу нового стилю. Очевидно, кожна епоха в певний момент підходить до кризи. Авангард прагне повністю заперечити минуле, руйнує-деформує образ, впроваджує абстракцію. Постмодернізм – це своєрідна відповідь модернізму [6, с.117].

Істотні зміни в проектній практиці, являють собою частину єдиного явища в культурі, в якому відображено своєрідний протест нового, нетрадиційного типу мислення проти традиційного. Добріцина І.А. у роботі «Від постмодернізму – до нелінійної архітектури: Архітектура в контексті сучасної філософії та науки» приводить термінологію британського філософа Зигмунда Баумана, «повстання інтерпретуючого розуму проти влади розуму законодавчого» [3].

На думку З.Баумана, завжди існували два альтернативні типи культурної практики, дві модальності мислення, які він пропонує називати законодавчий розум (його можна зіставити, наприклад, з модерністськими інтенціями) і інтерпретуючий розум (його, відповідно, – з постмодерністською ментальністю). До ХХ століття панував розум законодавчий. Сплески альтернативного мислення хоча і були, але не мали вирішального значення. «Якщо законодавчий розум прагне завоювати право на монолог, то інтерпретуючий бере участь у діалозі» [3]. Як видно, природа двох модусів мислення діаметрально протилежна. Відомо, що криза законодавчого розуму і підйом інтерпретуючої альтернативи виявляється приблизно з середини ХХ століття. Ситуація, що склалася у 70-і роки, виявилася в цьому відношенні унікальною. Інтенсивність прояву неклассичних тенденцій свідомості в культурі призвела до того, що стратегія інтерпретуючого підходу до кінця 70-х років широко охопила практику мистецтва і стала предметом особливо пильної уваги самої філософії. Криза законодавчого розуму – результат безлічі при-

чин, з яких, можливо, найбільш вагома – крах утопій ХХ століття [3].

Якщо законодавчий розум оперує раціональними моделями та ієрархічно впорядкованою структурою, то розум інтерпретуючий є «нескінченний лабіринт». Образом цього лабіринту може слугувати метафора «ризому», що фіксує принципово позаструктурний і нелінійний спосіб організації цілісності. Термін «ризом» введений у філософію Ж.Дельозом і Ф.Гваттарі в однойменній спільній роботі. Ризом, є засобом позначення радикальної альтернативи замкненим і статичним лінійним структурам, в основі яких жорстка осьова орієнтація. Потенційна різниця полягає в тому, що ризом абсолютно нелінійна і може розвиватися куди завгодно і приймати будь-яку конфігурацію [5].

Найпоспідовніші спроби осмислити постмодернізм як систему належать американському дослідникові Іхабу Гасану, який у 1986 році схарактеризував постмодерністську поетику як певну смислову цілісність з виразними ознаками. Основними характеристиками постмодернізму, за І. Гасаном, є:

- невизначеність, культ помилок та пропусків;
- фрагментарність та принцип монтажу;
- «деканонізація», боротьба з традиційними цінностями;
- мовчання, відмова від мімізису;
- іронія, що стверджує плюралістичність всесвіту;
- змішування жанрів, стильовий синкретизм;
- театральність сучасної культури, обов'язкове врахування аудиторії;
- іманентність – зрощення свідомості з засобами комунікації, здатність пристосовуватися до їх оновлення.

Слід зазначити, що, незважаючи на схематичність приведених формулювань, вони передають у цілому суперечливий дух постмодерністичної культури [5].

Слід відзначити, що найбільш яскраво та наочно філософія постмодернізму проявилася у архітектурі та дизайні. Заклик до змістовної і культурної поліфонії перетворився на стилістичний плюралізм і еkleктичні експерименти. Постмодернізм увів в арсенал архітектури та дизайну великий шар культурної спадщини, тим самим збільшивши діапазон можливих варіантів і композиційних принципів, розхитав догматичні установки професійного мислення архітекторів та дизайнерів та стимулював їх творчі пошуки.

Проте, найсуттєвішим здобутком постмодернізму у дизайні стало те, що він змінив його сутність і розширив ланки його діяльності. Якщо в процесі свого становлення дизайн адресувався до предметного світу, то саме з приходом постмодернізму формуються принципи середовищного дизайну. Слід відзначити, що його головна категорія – «середовище», утворює змістовне ядро усієї постмодерністичної культури. Зважаючи на те, що діапазон середовищного дизайну на сучасному етапі значно розширився, його можна назвати культуроутворюючим фактором постмодерністичного ета-

пу, а дизайнера середовища, з його перетворюючою діяльністю – медіатором сучасної культури [1, ст. 9].

Ситуація, яка склалася у Європі та США ще у 70-х роках ХХ ст., зрештою наздогнала Україну лише на початку ХХІ ст.. Саме до початку ХХІ століття намітився поворот у вітчизняній художньо-проектній практиці до фігуративності, образотворчості, нарративності, орнаментальності, які сприймаються як ознаки нового стилю. Середовищний дизайн на сучасному етапі спирається на концептуальні установки постмодернізму, створюючи індивідуальне, доцільне середовище для конкретної людини.

У статті «Художня іронія у дискурсі дизайну постмодернізму» Р. Студницький вказує на те, що рамки постмодерністського дизайну до сьогодні чітко не визначені. Досі тривають суперечки і дискусії про основні критерії та засади постмодерністського дизайну, практично кожен дослідник пропонує власний варіант [6, ст.116].

Відомий американський архітектор Роберт Стерн сформулював у 1977 році три засади архітектури постмодернізму, які і досі вважаються одними з класичних визначень постмодерністської архітектури та дизайну середовища:

- *контекстуалізм*: окрема споруда як фрагмент значного цілого, на формування об'єкту впливають фактори, що походять з довкілля;
- *алюзіонізм*: до композиції вводяться історичні асоціації, натяки, відсилання;
- *срнаменталізм*: архітектурі повернені елементи, що мають значення поза виконанням утилітарних функцій [5, ст.31].

Американський архітектор та критик Чарлз Дженкс, у свою чергу, оперує двома основними поняттями, що відображають, на його думку, основні засади постмодернізму в архітектурі: радикальний еkleктизм та подвійне кодування. Де перше полягає в програмній плюралістичності постмодерністської архітектури, а друге – передбачає орієнтацію на подвійність у процесі сприйняття архітектурної форми [2].

З одного боку, постмодернізм використовує теми і техніку масової культури, володіє «рекламною привабливістю предмета масового споживання» і адресований людям не надто освіченим. З іншого, вдаючись до пародійного осмислення попередніх творів, він апелює до найдосвідченішої аудиторії. Крім того, у проектній практиці цей прийом знаходить реальне втілення через подвійний мімезис (наслідування) – тобто свідоме проектування нової проектною ситуації через вже існуючий в художній практиці аналог.

Ч. Дженкс виділяє наступні риси як основні для архітектури постмодернізму:

- історизм як основа постмодернізму;
- безпосереднє відтворення минулого (рівайвалізм);
- нове звернення до місцевих традицій (неовернакуляр);
- адгокізм, тобто містобудівний підхід, контекстуалізм в архітектурі;
- інтерес до архітектурної метафори;

- ігрове, театралізоване трактування архітектурного простору [5, ст.33].

Але, як головне, слід підкреслити, що в розумінні стилістики постмодернізму важливою є точка зору американського культурного критика Пола Голдбергера, який визначає постмодернізм як «панування образу». Він стверджує, що «образ визначає форму, а не навпаки». Основні особливості архітектури постмодернізму, за П. Голдбергером, чітко виокремлюються в їхньому протиставленні засадам модернізму:

- складність постмодернізму на протигагу аскетизмові модерністів;
- образ і символ, що ігноруються більшістю представників модернізму, знов набувають ваги;
- формальна непостійність постмодернізму;
- необов'язковість вимоги новизни;
- звернення до історії як до вирішального джерела форм і образів, що іноді відтворюються дослівно, але значно частіше вплетених у складний колаж [5, ст.34].

Л. Стародубцева, узагальнюючи характеристики постмодернізму вищезгаданих теоретиків, виділяє три основні точки перетину їхніх міркувань в галузі архітектури:

- *прострова відкритість* постмодерністської архітектури, її неодмінна пов'язаність з міським або природним контекстом, відвертість діалогу з довкіллям;
- *часова відкритість* постмодерністської архітектури, її зверненість в архітектурне минуле, залученість до діалогу з історією;
- *змістовна відкритість* постмодерністської архітектури, її програмна орієнтація до сфери змісту й значення, семантична і образна насиченість, активне включення у культурний діалог [5, ст.35].

Дослідник постмодернізму Н. Барсукова у роботі «Дизайн середовища у проектній культурі постмодернізму кінця ХХ – початку ХХІ століть» виокремлює ті принципи постмодернізму, які на сучасному етапі розвитку середовищного дизайну фактично стали його проектними методами:

- *художньо-проектна полістилістика* (опора на історичні стилі минулого, використання архітектурних та декоративних деталей як окремих елементів художніх стилів, що поєднуються з сучасними матеріалами та технологіями) [1, ст.155];
- *образна виразність* (художнє формотворення, яке на протигагу раціональним формам модернізму, звертається до декоративності, індивідуальності та образної семантики складових елементів) [1, ст.176];
- *художній парадокс* (поєднання того, що здається є несумісним) [1, ст.203];
- *раціонально-ігрова конструктивність* (гра думки, що поєднується з установкою на іронію, створює гру художньо-проектної мови) [1, ст.210].

Висновки. Усі наведені вище характеристики постмодернізму скоріше доповнюють одна одну, ніж суперечать. Розквіт вітчизняного середовищного дизайну останніх років демонструє неоднозначність сучасної художньої мови та концептуального підходу.

Втілені у життя проекти демонструють принципово різні підходи до створення просторового середовища. Проте слід зазначити, що майже всі вони розвиваються у контексті пануючої парадигми постмодернізму, а отже, мають спільні з нею характеристики. Зважаючи на вище визначені ознаки постмодернізму, можна виокремити наступні підходи, що дозволяють систематизувати дизайнерську практику на сучасному етапі: полістилістичний, іронічно-ігровий та контекстуальний. Де полістилістичний ґрунтується на поєднанні в одному об'єкті елементів низки історичних стилів, іронічно-ігровий певним чином спирається на застосування парадоксу як художнього методу, а контекстуальний передбачає змістовну та просторову відкритість.

Перелік використаних джерел:

1. Барсукова Н. Дизайн среды в проектной культуре постмодернизма конца XX – начала XXI в.: дис. д-ра искусствоведения: 17.00.06 / Всероссийский научно-исследовательский институт технической эстетики. – Москва, 2008. – 367 с.
2. Дженкс Ч. Язык архитектуры постмодернизма: [Електронний ресурс] / Дженкс Ч. – М. 1985, – Режим доступу: http://eakimova.com/?page_id=226 . (Дата звернення :26.01.2013)
3. Добрицына И. От постмодернизма – к нелинейной архитектуре: Архитектура в контексте современной философии и науки: [Електронний ресурс] / Добрицына И. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 416 с, – Режим доступа: <http://fege.narod.ru/librarium/dobricina/dobricina9.htm> . (Дата звернення: 18.03.2013)
4. Краснобородкина А. Дизайн как способ организации предметно-пространственной среды в культуре XX века: дис. канд. культурологических наук: 24.00.01 / Нижневартовск, 2004. – 128 с.
5. Стародубцева Л. Архитектура постмодернизму: История. Теория. Практика. – К.: Спалах, 1998. – 208 с.
6. Студницький Р. Художня іронія у дискурсі дизайну постмодернізму: [Електронний ресурс] / Студницький Р. — Х.: Вісник ХДАДМ № 7, 2007, – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/89906/>. (Дата звернення: 18.01.2013)